

Madonky, Ježíšci a koníci

Drobná keramická plastika středověké Prahy

Šárka Juřinová
Martin Vyšohlíd

MADONKY, JEŽÍŠCI A KONÍCI

Drobná keramická plastika středověké Prahy

Madonky, Ježíšci a koníci

Drobná keramická plastika středověké Prahy

Šárka Juřinová – Martin Vyšohlíd

Jílové u Prahy 2023

Šárka Juřinová – Martin Vyšohlíd

Madonky, Ježíšci a koníci

Drobná keramická plastika středověké Prahy

Vydalo Regionální muzeum v Jílovém u Prahy,
příspěvková organizace Středočeského kraje

Kniha vyšla s finančním přispěním:

Návrh obálky:

Michal Lutovský

Grafika a sazba:

Michal Lutovský

Tisk:

Powerprint, s. r. o., Brandejsovo nám. 1, 165 00 Praha 6

Jílové u Prahy, první vydání, 2023

© Šárka Juřinová, Martin Vyšohlíd, 2023

© Regionální muzeum v Jílovém u Prahy, 2023

© autoři fotografií, 2023

ISBN 978-80-908224-5-0

Obsah

Úvod	9
Kapitola 1	
Stručně o hrnčířském řemesle	13
Kapitola 2	
Co je drobná keramická plastika?	19
Kapitola 3	
Jak se keramické figurky vyráběly?	25
Kapitola 4	
Středověké hry a hračky	31
Kapitola 5	
Dětské nádobíčko a keramické panenky	35
Kapitola 6	
Koníci, jezdci a rytíři	41
Kapitola 7	
Hrnčířská dílna na Novém Městě pražském	47
Kapitola 8	
Různé podoby lidové zbožnosti	53
Kapitola 9	
Ježíš – novorozeně, malý chlapec i dospělý muž	59
Kapitola 10	
Mariánský kult a keramické sošky	67
Kapitola 11	
Významné nálezy keramických plastik v Evropě	75

Kapitola 12

Popularita světců a světic 83

Kapitola 13

Co zbylo na závěr – další postavy a postavičky 89

Úvodní slovo ke katalogu 95

Katalog 99

Použitá literatura 165

Naše poděkování patří především institucím a konkrétním lidem, kteří poskytli nálezy na výstavu a umožnili také jejich publikování v této knize. Děkuje tedy Petru Juřinovi, řediteli společnosti Archaia, z. ú.; Vojtěchu Kašparovi, řediteli společnosti Archaia Praha, z. ú.; Stanislavě Babuškové, Tomasz Cymbalakovi, Veronice Staňkové, Sylvii Svatošové a fotografům Martinu Kalíškově a Františku Malému z archeologického oddělení územního odborného pracoviště Národního památkového ústavu v Praze. Dále děkujeme též Mirce Šmolíkové a fotografu Ivanu Kynclovi z Muzea hlavního města Prahy. V neposlední řadě náležitě poděkování historiku umění Marku Červenému za cennou pomoc a Dušanu Sahulovi za podnětné diskuze o všem.

„Drobná hliněná plastika nám dosvědčuje hlubokou jadrnost gotického člověka a hloubku onoho základu, na němž budovalo tehdejší výtvarné umění. Neboť, naznačuje-li nám umění veliké směr tehdejšího tvůrčího úsilí, vyhroceného ke zjevům svou povahou unikátním, drobná plastika nám naznačuje rozsah jeho podmanivého vlivu na široké lidové vrstvy a dokládá nám tedy sociální dosah tehdejšího umění jako jednotícího prvku v mysli současníků.“

Antonín Liška, Památky archeologické 1948.

Kapitola 2

Co je drobná keramická plastika?

Drobnou keramickou plastikou označujeme malé figurky zvířat nebo lidí, které se ve středověku poprvé objevují pravděpodobně již v závěru 12. století. Jejich největší obliba a masivní produkce pak končí s nástupem reformace v řadě západních evropských zemí v 1. polovině 16. století. Výroba pokračovala i později v průběhu celého novověku, avšak výrazně se změnila druhová škála výrobků a pravděpodobně i jejich obliba. Sošky sloužily různým účelům a setkáváme se s nimi v životě dětí i dospělých. Mezi ty, které fungovaly jako hračky a které nacházíme nejčastěji, patřili koníčky a jejich jezdci. Koně a rytíři jsou přímo ikonicky spjati se středověkem, a to zejména ve vnímání současníků. Také děti v období středověku a raného novověku vzhlížely ve svých hrách k těmto postavám a koníčkům a jejich jezdci tak byli bezesporu jedněmi z nejoblíbenějších hraček malých chlapců a občas i jistě i dívek. Zejména dívkám pak

Archeologické nálezy keramických hraček z Hradce Králové. Archeologická sbírka Muzea Hradec Králové (dle Bláha – Sigl 2014, 61).

Keramické panenky z Norimberku (2. polovina 14. století).

byly určeny keramické panenky a nádobíčko do kuchyněk.

Mnoho dalších drobných sošek mělo sice náboženský charakter, nebyly však primárně určeny do sakrálního interiéru, ale do sféry privátní. Užívání a z větší části i výroba těchto populárních devocionálií se nacházely mimo přímou kontrolu církevních představitelů, a otevírají nám tak vhled do málo prozkoumaného světa osobní neliturgické zbožnosti, praktikované v širokých vrstvách středověké společnosti. Mezi figurky spjaté s osobní zbožností jejich křesťanských majitelů řadíme nejčastěji Madonky, Ježíšky a některé populární světce a světice. Tyto figurky mohly být ve středověku součástí svatých koutů (domácích oltářů), divadelních loutkových her s náboženskými motivy či domácích betlémů, ale konkrétní informace o jejich využití v dobových písemných pramenech jsou více než skromné. Paralely k možnostem jejich využití nacházíme spíše v pramenech mladšího novověku a v etnografických studiích. V období vánočních svátků mohly být v měšťanských domácnostech sestavovány například do scénických výjevů Narození Krista, Klanění pastýřů či Klanění Tří králů. Některé sošky sloužily jako vánoční (novoroční) dárky, dárky k narození dítěte nebo k jeho důležitému životnímu kroku (např. k prvnímu svatému přijímání nebo biřmování). Také výše zmínění koníci či koníci s jezdci, kteří jsou dnes interpretováni především jako dětské hračky, mohly hrát svou roli

ve světě víry. Tomu napovídají jejich nálezy v klášterním prostředí, které jsou doloženy např. nálezem koníka z odpadní jímky v areálu dominikánského kláštera v Opavě nebo nálezy z benediktinského kláštera v německém Lübecku. Stejně jako u jiných drobných keramických plastik tak spíše předpokládáme prolínání specifických funkcí – náboženské i světské. V prostředí ženských konventů nás dobové prameny informují o soškách Madon a Ježíšků využívaných při soukromých modlitbách řádových sester v jejich celách.

Často diskutovaným tématem jsou možné zdroje inspirace podoby drobné keramické plastiky, a to zejména té náboženské. Vzájemné ovlivňování jednotlivých uměleckých odvětví ve vysokém umění je po staletí známou praxí. Stejně tak lze vysledovat přejímání motivů pro užité umění, respektive pro umělecké řemeslo. Keramická plastika tak navazovala na totožné obsahové myšlení a přizpůsobila si ho do vlastní osobité formy. Její vzory můžeme hledat v soudobé grafice (stejně jako u reliéfně zdobených kamnových kachlů), v malbě i sochařství. Vzhledem k malým rozměrům sošek, často nepřilíživému provedení i fragmentárnímu do-

Obráz německého malíře Albrechta Dürera Malý Ježíš s koulí z roku 1493 (Galerie Albertina, Vídeň).

Kapitola 5

Dětské nádobíčko a keramické panenky

Fakt, že si holčičky ve středověku a raném novověku hrály s panenkami a také na vaření v dětských kuchyňkách, dokazuje jak několik dochovaných dobových vyobrazení, tak četné archeologické nálezy. Drobné keramické nádoby mohly být ve středověku používány i na parfémy, masti, léky nebo další ingredience, nicméně když jde o jasné zmenšeniny běžného kuchyňského nebo stolního nádobí, nelze pochybovat o jejich funkci jako hraček. Oblibu panenek i v kruzích nejvyšších dokládají také písemné prameny. Kronikář Otakar Štýrský popsal ve verších dětskou svatbu Václava II. s Gutou Habsburskou roku 1279 a zmínil se, že sedmi nebo osmiletá Guta ukazovala stejně starému Václavovi panenky a on jí na oplátku předváděl, co vše již umí jeho vycvičené krahujče. Dětské panenky se vyráběly z různých materiálů, ale těch dochovaných ze dřeva, kůže nebo textilu není mnoho. Středověké keramické sošky, které dnes převážně interpretujeme jako panenky, náleží k tzv. typu *Kruseler* – jedná se o vysoké a štíhlé ženské postavy s charakteristickým dobovým čepcem (např. **kat. č. 35, 42–46**). *Kruseler* byl bohatě řasený šlojír (závoj) skládaný do několika volánkových řad vinutých kolem obličeje, a ačkoliv byl v ženské módě nejpopu-

Holčička s panenkou a kolébkou. Dřevořez mistra J. R., Berlín okolo 1600 (dle Hoffman 1996, 149, Abb. 7).

Zobrazení výrobce dřevěných panenek z r. 1630.

lárnější mezi lety 1350 a 1420, doklady jeho užívání máme již od 80. let 13. století až do závěru 15. století. Na základě nálezů z Bavorska a Dolních Frank byla vytvořena jednoduchá typologie tří skupin těchto panelek, a to podle uspořádání záhybů čepce kolem obličeje. Prvním typem je těsnější, tvář lemující jednovrstevný závoj v jednoduchém provedení, druhým pak vícevrstevný závoj, který může mít několik (až sedm) řad vinutí. Třetím typem je vícevrstevný závoj, který je ohraničený šátkem kolem krku vedeným pod bradou a vytáhlým dozadu na vršek hlavy, kde dvěma konci visí z čela. Na figurkách se opakuje typický šat pozdní gotiky s příčným límcem přes ramena, dlouhými cípy falešných rukávů (tzv. pachy) splývajícími od loktů k zemi a výraznými knoflíky, které se táhnou od krku ke kolenům středem těla. Ruce jsou zpravidla sepnaté pod břichem. Tyto figurky se téměř vždy vyráběly pomocí jednoduché formy. Zadní strana se pouze zahladila prsty či hladítkem, a to někdy velmi nedbale. Spodní část šatu figurky se zvonovitě rozšiřuje, což umožňuje samostatné postavení sošky. Čtvrtou specifickou podskupinu tvoří

panenky, které mají pouze stylizovaný šat a ruce obepínají na hrudi vhloubený pravidelný mělký kruhový otvor o průměru okolo 2 cm (**kat. č. 40, 41**). Do takto připraveného otvoru se mohl vklá-

dat tzv. křestní peníz a panenky se dávaly novorozenci do kolébky. Je možné, že se do otvoru mohl vkládat také nějaký medailon nebo malé zrcátko. Právě díky tomuto typu figurek uvažujeme o jejich další možné interpretaci – tedy že se nejednalo o pouhé hračky, ale také o dárky ke křtu či jiné důležité události v životě dítěte. Zároveň ani u ostatních panenek Kruseler nemůžeme zcela vyloučit jejich náboženskou funkci, protože v tomto dobovém oděvu bývala někdy ve vysokém umění vyobrazována Madona nebo některé svěťice. Jako příklad můžeme uvést dvě vyobrazení sv. Marie Magdaleny – na obraze Ukřižování Krista od Stefana Lochnera (před 1445) nebo její sochu z Grabowského oltáře Mistra Bertrama (původně zhotoven pro kostel sv. Petra v Hamburku mezi lety 1379 a 1383). Také mezi keramickými soškami panenek se výjimečně vyskytne figura držící něco v ruce, což by mohl být atribut svěťice (nálezy ze saského Cvikova a Drážďan).

Centrum výroby těchto panenek je ve středoevropském regionu kladeno do bavorského **Norimberku**. Do 90. let 20. století zde bylo nalezeno na 360 drobných keramických sošek na celkem 29 místech v centru města, přičemž plných 70 % tvořily právě panenky (dalších téměř 14 % tvořili Ježíšci). Právě norimberské produkci, jejíž rozkvět datujeme do 14. a prvních desetiletí 15. století, odpovídá výše popsaná kategorizace panenek. Jak již bylo řečeno, byly vyráběny v jednoduché formě a zadní strana tak byla pouze jednoduše zahlazena rukou, někdy s patrnými otisky prstů. V některých přípa-

Relikviářová busta v podobě ženy s čepcem kruseler – vyrobená z ořechového dřeva okolo roku 1350 (Museum Schnütgen, Kolín nad Rýnem).

Katalog

Výběr z pražských nálezů keramických plastik společností Archaia, z. ú, a Archaia Praha, z. ú.

Úvodní slovo ke katalogu

Základ katalogu tvoří archeologické nálezy společností Archaia, z. ú., a Archaia Praha, z. ú., které se v posledních desetiletích výrazně podílely na realizaci archeologických výzkumů v centru Prahy. Katalog je doplněn nálezy z neméně významné instituce provádějící archeologické výzkumy v historickém centru hlavního města, archeologického oddělení Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Praze. Převážně starší nálezy pak pocházejí ze sbírek Muzea hlavního města Prahy. Vybráno bylo 98 kusů plastik, které je čtenářům představí v celé šíři jejich výrobního spektra. I když se často jedná o pouhé fragmenty, jejich vypovídací hodnota zůstala zachována. Katalog je seřazen podle typu plastik, přičemž v první části jsou řazeny figurky zoomorfní (zvířecí) a v druhé části figurky antropomorfní zobrazující ženy, muže nebo děti. Jednotlivé fotografie nejsou v měřítku a byly vybrány tak, aby poskytly co nejlepší pohled na daný předmět. U každé položky katalogu jsou uvedeny základní informace, jako je místo nálezu, časové zařazení předmětu (vycházející buď z konkrétních informací archeologického výzkumu nebo z analýzy autorů knihy), popis, interpretace (včetně nejistých variant), rozměry, způsob výroby, současné uložení předmětu a jeho předchozí publikace v literatuře. Zejména u položky interpretace plastiky jsme se bezesporu nevyvarovali nepřesností nebo chyb, ale naší snahou bylo o interpretaci se alespoň pokusit. V úvodu katalogu čtenář najde pláněk historického centra Prahy s vyznačením jednotlivých míst nálezů, přičemž pláněk je doplněn seznamem lokalit a odkazem na konkrétní položky v obrazovém katalogu.

Mapa historické části Prahy s vyznačením jednotlivých lokalit s nálezy drobných keramických plastik uvedených v katalogu.

Lokalizace nálezů drobné keramické plastiky na území historického jádra Prahy

- 01:** Valdštejnské náměstí čp. 162, Praha – Malá Strana (1989/11)
kat. č. 72
- 02:** Saská ppč. 1045 (plocha vozovky), Praha – Malá Strana (1999/08)
kat. č. 44
- 03:** Karmelitská čp. 387, Nebovidská čp. 459, Praha – Malá Strana (2003/20)
kat. č. 27
- 04:** Staroměstské náměstí, Praha – Staré Město (MMP)
kat. č. 86
- 05:** Celetná čp. 553, Praha – Staré Město (2/1995)
kat. č. 03, 06, 24, 28, 49, 56, 89, 96
- 06:** U Milosrdných ppč. 904–908, Praha – Staré Město (P11/2021)
kat. č. 05
- 07:** Za Haštalem čp. 785, Praha – Staré Město (P75/2014)
kat. č. 07, 84
- 08:** Malá Štěpánská čp. 1399, Praha – Nové Město (33/1994)
kat. č. 85
- 09:** Jungmannova ppč. 2379 (plocha vozovky), Praha – Nové Město (2007/25)
kat. č. 37, 38
- 10:** Národní třída – Mikulandská čp. 135, Praha – Nové Město (2013/33)
kat. č. 47, 48, 57, 77
- 11:** Spálená čp. 2121, Praha – Nové Město (2009/16)
kat. č. 25
- 12:** Palackého čp. 716, Praha – Nové Město (P64/2003)
kat. č. 64
- 13:** Národní čp. 37, Praha – Nové Město (2000/25)
kat. č. 42
- 14:** Panská čp. 896, Praha – Nové Město (1/2016)
kat. č. 73, 98

- 15:** Na Florenci ppč. 2536, Praha – Nové Město (P6/2017)
kat. č. 23, 53, 58, 70, 74, 83, 93
- 16:** Náměstí Republiky čp. 1079, Praha – Nové Město (1/2003)
kat. č. 13–15, 18, 21, 22, 33, 35, 36, 39, 41, 43, 45, 46, 50, 54, 55, 61,
62, 65, 66, 69, 71, 75, 76, 87, 88, 90, 95, 97
- 17:** Na Poříčí čp. 1076, Praha – Nové Město (P42/2004)
kat. č. 63
- 18:** Truhlářská čp. 1117, Praha – Nové Město (P76/2006)
kat. č. 29, 67, 78
- 19:** Truhlářská čp. 1103, Praha – Nové Město (23/1993)
kat. č. 16, 17, 68
- 20:** Truhlářská čp. 1518, Praha – Nové Město (P69/2007)
kat. č. 11, 12, 20, 30–32
- 21:** Petrské náměstí čp. 2112, Praha – Nové Město (P17/2007)
kat. č. 26, 34, 40
- 22:** Petrská čp. 1216, Praha – Nové Město (bez čísla výzkumu)
kat. č. 02, 91
- 23:** Petrská a Mlynářská čp. 1216, Praha – Nové Město (10/1988–1990)
kat. č. 01
- 24:** Petrská a Mlynářská čp. 1216, Praha – Nové Město (23/1992)
kat. č. 04

Autoři fotografií v katalogu

- © Ivan Kyncl (MMP): 08–10, 19, 59, 60, 80–82, 86, 92, 94
- © Martin Kalíšek (dokumentační fondy OA NPÚ Praha): 27, 42, 44, 71
- © František Malý (dokumentační fondy OA NPÚ Praha): 48, 77
- © Martin Vyšohlíd (Archaia Praha): 01–07, 11–18, 20–26, 28–41, 43, 45–47,
49–58, 61–70, 72–76, 78, 79, 83–85, 87–91, 93, 95–98

Kat. 03

Lokalita (č. výzkumu): Celetná čp. 553, Praha – Staré Město (2/1995)

Stratigrafická jednotka: 2/95 – 34010

Datace: 2. polovina 13. století

Popis: Trup koníka se dvěma dochovanými nohami, vysokým sedlem, výzdobou radélkem a otvorem zepředu v hrudi (hnědo žlutá glazura).

Interpretace: Koník se sedlem

Rozměry (výška/délka v cm): 4,2/5,1

Způsob výroby: Volně v ruce

Uloženo: Archaia, z. ú.

Publikováno: –

Kat. 04

Lokalita (č. výzkumu): Petřská a Mlynářská čp. 1216, Praha – Nové Město (23/1992)

Stratigrafická jednotka: 23/92 – 6006

Datace: 2. polovina 13. století

Popis: Trup koníka s výzdobou radélkem a s otvorem zepředu v hrudi.

Interpretace: Koník se sedlem

Rozměry (výška/délka v cm): 3,7/4,6

Způsob výroby: Volně v ruce

Uloženo: Archaia, z. ú.

Publikováno: Bureš et al. 1997, 15, Fig. 5:8

Kat. 23

Lokalita (č. výzkumu): Na Florenci ppč.

2536, Praha – Nové Město (P6/2017)

Stratigrafická jednotka: P6/2017 – D42-003

Datace: 2. polovina 15. století

Popis: Trup koně a spodní polovina postavy jezdce. Jezdec drží pravou rukou uzdu, levá ruka spočívá na jeho noze.

Interpretace: Koník s jezdcem

Rozměry (výška/délka v cm): 4,4/5,1

Způsob výroby: Dvoudílná forma

Uloženo: Archaia Praha, z. ú.

Publikováno: –

Kat. 28

Lokalita (č. výzkumu): Celetná čp. 553, Praha – Staré Město (2/1995)

Stratigrafická jednotka: 2/95 – 42017

Datace: 14. století (?)

Popis: Hlava postavy v přilbě (kukle) s otevřeným hledím.

Interpretace: Rytíř (jezdec)

Rozměry (výška/šířka v cm): 2,6/1,7

Způsob výroby: Volně v ruce

Uloženo: Archaia, z. ú.

Publikováno: –

Kat. 29

Lokalita (č. výzkumu): Truhlářská čp. 1117, Praha – Nové Město (P76/2006)

Stratigrafická jednotka: P76/2006 – 15V-013

Datace: 1. polovina 15. století

Popis: Trup a hlava mužské postavy s částečně dochovanou pravou paží. Hlava v kutně splývající na ramena (zespoda svislý otvor oválného průřezu).

Interpretace: Jezdec na koni

Rozměry (výška/šířka v cm): 6,2/2,8

Způsob výroby: Volně v ruce

Uloženo: Archaia Praha, z. ú.

Publikováno: –

Kat. 39

Lokalita (č. výzkumu): Náměstí Republiky čp. 1078, Praha – Nové Město (1/2003)

Stratigrafická jednotka: 1/2003 – Y29-012

Datace: 15. století

Popis: Stojící ženská postava bez dochované hlavy s rukama sepjatýma v oblasti pasu. Honosné šaty s propracovanými detaily. Límec zezadu ručně domodelován. Zespoda zužující se svislý otvor kruhového průřezu.

Interpretace: Panenka typu Kruseler

Rozměry (výška/šířka v cm): 8,7/3,2

Způsob výroby: Jednodílná forma

Uloženo: Archaia, z. ú.

Publikováno: –

Kat. 40

Lokalita (č. výzkumu): Petrské náměstí čp. 2112, Praha – Nové Město (P17/2007)

Stratigrafická jednotka: P17/2007 – 22034

Datace: 2. polovina 14. století

Popis: Stojící ženská postava bez dochované hlavy a nohou s na hrudi dochovaným kruhovým otvorem o průměru 2,1 cm pro vsazení mince. Zespoda otvor kruhového průřezu.

Interpretace: Panenka typu Kruseler s kruhovým otvorem

Rozměry (výška/šířka v cm): 5,5/3,6

Způsob výroby: Jednodílná forma

Uloženo: Archaia Praha, z. ú.

Publikováno: –

Kat. 41

Lokalita (č. výzkumu): Náměstí Republiky čp. 1079, Praha – Nové Město (1/2003)

Stratigrafická jednotka: 1/2003 – V18-106 (A)

Datace: 2. polovina 14. století až 15. století

Popis: Stojící ženská postava bez dochované hlavy a nohou, která má na hrudi dochován kruhový otvor o průměru 2,2 cm pro vsazení mince. Zespoda svislý otvor kruhového průřezu.

Interpretace: Panenka typu Kruseler s kruhovým otvorem

Rozměry (výška/šířka v cm): 6,6/3,7

Způsob výroby: Jednodílná forma

Uloženo: Archaia, z. ú.

Publikováno: –

Kat. 49

Lokalita (č. výzkumu): Celetná čp. 553, Praha – Staré Město (2/1995)

Stratigrafická jednotka: 2/95 – 91010 (B)

Datace: 15. století

Popis: Stojící nahý postava chlapce držícího v rukou na hrudi jablko, na kterém stojí ptáček. Dolní část nohou a obličej nejsou nedochovány.

Interpretace: Ježíšek s jablkem a stehlíkem

Rozměry (výška/šířka v cm): 8,3/2,7

Způsob výroby: Dvoudílná forma

Uloženo: Archaia, z. ú.

Publikováno: –

Kat. 50

Lokalita (č. výzkumu): Náměstí Republiky čp. 1079, Praha – Nové Město (1/2003)

Stratigrafická jednotka: 1/2003 – I38-017 (B)

Datace: Okolo poloviny 15. století

Popis: Stojící nahý postava chlapce bez dochované hlavy a dolní části nohou. V rukou svírá jablko, na kterém sedí ptáček.

Interpretace: Ježíšek s jablkem a stehlíkem

Rozměry (výška/šířka v cm): 6,3/2,7

Způsob výroby: Dvoudílná forma

Uloženo: Archaia, z. ú.

Publikováno: –

Kat. 62

Lokalita (č. výzkumu): Náměstí Republiky čp. 1079, Praha –
Nové Město (1/2003)

Stratigrafická jednotka: 1/2003 – T28-063 (A) a 1/2003 –
U30-059

Datace: 2. polovina 15. století

Popis: Více pohledová ženská postava stojící na profilovaném
podstavci. Žena s korunou na hlavě držící na levém boku
nahé dítě ve vzpřímené poloze. To pravou rukou objímá
matku kolem krku, a ta mu podává jablko. Hlava a postava
byly nalezeny odděleně. Patrný výrazný
šev dvojdílné formy.

Interpretace: Madona

Rozměry (výška/šířka v cm): 10,8/3,2

Způsob výroby: Dvoudílná forma.

Uloženo: Archaia, z. ú.

Publikováno: –

Kat. 74

Lokalita (č. výzkumu): Na Florenci ppč. 2536, Praha – Nové Město (P6/2017)

Stratigrafická jednotka: P6/2017 – B10-001

Datace: 2. polovina 14. století – 1. polovina 15. století

Popis: Ženská postava bez dochované hlavy a nohou v bohatě řaseném šatu s rukama sepjatýma v modlitebním gestu na úrovni hrudi (mírně vychýlené doprava).

Interpretace: Madona/ Světice (?)

Rozměry (výška/šířka v cm): 6,1/3,5

Způsob výroby: Dvoudílná forma

Uloženo: Archaia Praha, z. ú.

Publikováno: –

Kat. 75

Lokalita (č. výzkumu): Náměstí Republiky čp. 2372/1, Praha – Nové Město (1/2003)

Stratigrafická jednotka: 1/2003 – E44-005

Datace: 1. polovina 14. století

Popis: Postava bez dochované hlavy se sepjatýma rukama, ve kterých drží obdélný předmět (kalich?). Zespoda svislý zužující se otvor kruhového průřezu (okrová glazura).

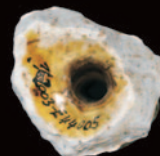
Interpretace: Světice/ Světec (?)

Rozměry (výška/šířka v cm): 4,8/2,9

Způsob výroby: Volně v ruce

Uloženo: Archaia, z. ú.

Publikováno: Vyšohlíd 2011, 214, fig. 7.c

Kat. 87

Lokalita (č. výzkumu): Náměstí Republiky čp. 1079, Praha –
Nové Město (1/2003)

Stratigrafická jednotka: 1/2003 – G30-015

Datace: 1. polovina 16. století

Popis: Mužská postava bez dochované hlavy a nohou (v plátové zbroji), v levé ruce drží předmět (přilba?), pravou si přidržuje plášť a opírá se jí o sokl. Patrný posun přední a zadní části formy při výrobě.

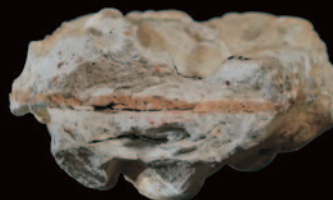
Interpretace: Rytíř nebo světec (sv. Florian / sv. Václav)

Rozměry (výška/šířka v cm): 8/4,5

Způsob výroby: Dvoudílná forma

Uloženo: Archaia, z. ú.

Publikováno: –

Kat. 93

Lokalita (č. výzkumu): Na Florenci ppč. 2536, Praha –
Nové Město (P6/2017)

Stratigrafická jednotka: P6/2017 – E12-005

Datace: 14. století

Popis: Trup nahé mužské postavy bez dochované hlavy,
na jejíchž zádech jsou dochovány ruce postavy, která
ho podpírala (částečná okrová glazura).

Interpretace: Pieta

Rozměry (výška/šířka v cm): 6,8/2,7

Způsob výroby: Volně v ruce

Uloženo: Archaia Praha, z. ú.

Publikováno: –

Použitá literatura

- Beutmann, J.* 2020: Playing or Believing: Small Ceramic Sculptures from Saxony and Czechia, In: K. Tomková – N. Venclová (eds.), *Krajinou archeologie, krajinou skla*. Praha – Most, 55–68.
- Bischof, D.* 2008: Tonpfeifenfiguren aus Bremen, *Bremer Archäologische Blätter*, Neue Folge 7, 2005–2008, 251–264.
- Bláha, J.* 1996: Církevní a laická společnost v Olomouci v některých projevech středověké hmotné kultury, *Archaeologia historica* 21/1, 169–181.
- Bláha, J.* 2002: Dva nálezy drobné hrnčířské plastiky Madony s dítětem z Olomouce. Několik doplňků ke studiu devocionálií a lidové zbožnosti ve středověku, In: D. Prix (ed.), *Pro Arte*. Sborník k poctě Ivo Hlobila. Praha, 21–30.
- Bláha, R. – Sigl, J.* 2014: Svědectví archeologických nálezů o počátcích města Hradec Králové. Hradec Králové.
- Borkowski, T.* 1998: Materialne przejawy codziennej religijności w średniowiecznych miastach śląskich. Drobną glinianą plastiką dewocyjną, *Archaeologica Historica Polona* 7, 47–69.
- Borkowski, T.* 2004: Produkcja figurek ceramicznych w późnośredniowiecznym Wrocławiu, In: J. Piekalski – K. Wachowski (eds.), *Wrocław na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych*. Materialne przejawy życia codziennego, *Wratislavia Antiqua* 6, 207–245.
- Borský, P. – Černoušková, D. – Konečný, L. J.* 1998: Kostel sv. Leonarda v Mušově, *Průzkumy památek* II/1998, 21–46.
- Boschetti-Maradi, A.* 2009: Bauforschung als Wirtschafts-, Sozial- und Kulturgeschichte: Ein Wirtshaus von 1768 am Pilgerweg nach Einsiedeln. *Historische Archäologie* 2009. <https://www.histarch.uni-kiel.de/Artikel2009.htm>.
- Bureš, M. – Kašpar, V. – Špaček, L. – Vařeka, P.* 1997: The 13th century pre-urban settlement complex near the St. Peter's church in Prague,

- In: G. De Boe – F. Verhaeghe (Eds.), *Urbanism in Medieval Europe – Papers at the "Medieval Europe Brugge 1997" Conference – Volume I*, 7–17.
- Burian, V. 1962: K typologii a datování lidové keramické plastiky (koníčka), *Československá etnografie* 10, 301–307.
- Crkal, J. – Derner, K. – Kabeláčová, P. 2021: Drobná keramická plastika a akvamanilia v archeologických nálezech na Chomutovsku, *Památky, příroda, život* 53/2021, 52–77.
- Cymbalak, T. – Hladíková-Trachtová, N. 2016: Soubor drobné figurální plastiky s náboženskou tematikou z novoměstské lokality Palác Národní v Praze, *Staletá Praha* 32/2, 28–52.
- Cymbalak, T. – Matějková, K. 2012: Zpracování nálezů ze dvou odpadních jímek a úskalí jejich interpretace, *Staletá Praha* 28/2, 41–76.
- Čapek, L. – Procházka, R. – Sedláčková, L. (eds.) 2021: *Trojí život středověké keramiky – katalog k výstavě*. Plzeň – Brno.
- Čapek, L. a kol. 2022: Vrcholně a pozdně středověká keramika v českých zemích – výroba/ regionalizace/ metody/ interpretace. Plzeň.
- Čechura, J. – Vyšohlíd, M. 2008: Kostěné předměty určené ke hrám. Z nálezů na náměstí Republiky v Praze, *Archeologie ve středních Čechách* 12/2, 723–743.
- Dohnal, M. – Vařeka, P. 2002: Novověké artefakty z bývalého kapucinského kláštera v areálu někdejších kasáren Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky v Praze 1 (zjišťovací výzkum v letech 1998–1999), *Archaeologia Pragensia* 16, 251–295.
- Fojtík, P. 2010: Drobná středověká terakotová plastika ze zaniklé středověké osady Stará Ves, k. ú. Kralice na Hané, okr. Prostějov, In: Š. Ungerman – R. Přichystalová (eds.), *Zaměřeno na středověk (Zdeňkovi Měřínskému k 60. narozeninám)*. Brno, 434–441.
- Gabriel, F. – Kracíková, L. 2010: K funkci drobné keramické plastiky, *Archaeologia historica* 35/1, 225–232.
- Gaimster, D. 2007: Of "idols and devils": devotional pipeclay figurines from southern Britain in their European context, In: C. Jäggi – J. Staecker

- (Hrgs.), *Archeologie der Reformation. Studien zu den Auswirkungen des Konfessionswechsels auf die materielle Kultur*. Berlin, 259–283.
- Gerlach, S.* 1998: Mittelalterliche und frühneuzeitliche Tonfiguren aus Unterfranken, *Meinfränkische Studien*, Band 63, 192–210.
- Giertz, W. – Grimm, G. V. – Kaszab-Olschewski, T. – Mommsen, H. – Schaub, A.* 2014: Eine spätmittelalterliche Bilderbäckerwerkstatt in der Prinzenhofstraße zu Aachen, *Bonner Jahrbücher* 213, 199–278.
- Gomułka, I.* 2010: Zabawa odbiciem rzeczywistości – łódki-zabawki z Gdańska i Opola jako odzwierciedlenie lokalnego szkutnictwa średniowiecznego, In: P. Kucypera – S. Wadyl (red.), *Życie codzienne przez pryzmat rzeczy*. Toruń, 1–11.
- Gomułka, I.* 2014: Produkcja figurek glinianych koników na Śląsku, *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne* 56, 261–281.
- Grimm, G. V.* 2010: Tonfiguren der Spätgotik und Renaissance im Töpfermuseum Raeren, *Raerer Museumskurier* 28, 63–75.
- Grimm, G. V.* 2011: Vom Modello zum Model. Herstellungsverfahren und Weiterverarbeitung spätmittelalterlicher Bilddrucke, *Beiträge Mittelalterarchäologie in Österreich* 27/2011, 145–154.
- Grimm, G. V. (Hrsg.)* 2011: *Kleine Meisterwerke des Bilddrucks. Ungeliebte Kinder der Kulturgeschichte*. Büchenbach.
- Grimm, G. V. (Hrsg.)* 2016: *Die Wormser Bilderbäckerei I. Meister – Werkstatt – Wirkung*. Büchenbach.
- Grönke, E. – Weinlich, E.* 1998: Mode aus Modeln. Kruseler- und andere Tonfiguren des 14. bis 16. Jahrhunderts aus dem Germanischen Nationalmuseum und andere Sammlungen. Nürnberg.
- Grönke, E. – Weinlich, E.* 1999: Nürnberg, ein Produktionszentrum spätmittelalterlicher Tonfiguren? In: B. Fridel – C. Frieser (Hrsg.), *Nürnberg – Archäologie und Kulturgeschichte: nicht eine einzige Stadt, sondern eine ganze Welt*. Büchenbach, 217–229.
- Havrdá, J. – Matějková, K.* 2014: Hrnčíři ve středověké Praze. Výsledky výzkumu výrobních zařízení z Malé Strany v kontextu dosavadních poznatků, *Archaeologia historica* 39/1, 23–51.

- Hercík, E. 1951: Československé lidové hračky. Praha.*
- Hermann, M. 2004: Neues von den Augsburger „Bilderbäckern“, Knastekopf 17 – Sonderdruck.*
- Hoffmann, V. 1996: Allerlay kurzweil Mittelalterliche und frühneuzeitliche Spielzeugfunde aus Sachsen, Arbeits und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege, Bd. 38, 127–200.*
- Hoch, A. (ed.) 2020: Svět středověkých her – katalog výstavy. Jihlava – Plzeň.*
- Huml, V. 1981: K hliněné plastice z výzkumu na Václavském náměstí, Praehistorica 8 – Varia archaeologica 2, 325–327.*
- Chybová, H. 2009: Kroměříž zmizelá a znovu objevená aneb historie ukrytá pod dlažbou města. Kroměříž.*
- Jentgens, G. (Hrsg.) 2017: Der mediale Aufbruch am Ende des Mittelalters – Tonfiguren aus Dortmunder Ausgrabungen, Bausteine und Fundstücke 08. Dortmund.*
- Juřina, P. – Vyšohlíd, M. 2017: Náměstí Republiky v minulosti, In: I. Boháčová – J. Podliska a kol., Průvodce pražskou archeologií. Památky známé, neznámé i skryté. Praha, 212–214.*
- Kartousová, H. 2016: Středověké a raně novověké hračky a součásti her v archeologické podsbírce Slezského zemského muzea, Časopis Slezského zemského muzea, Série B, 65/2016, 1–12.*
- Keller, N. 2017: 'Pick Him up and hold Him in your arms.' The Function of the Holy Dolls in the Convent Life of the Late Middle Ages, In: K. Kopania (Ed.), Dolls, Puppets, Sculptures and Living Images From the Middle Ages to the End of the 18th Century. Białystok, 76–93.*
- Kowalczyk, E. J. 2017: Late medieval clay figurines – toys, devotional items or decoration? A few remarks on the relationship between function and iconography, Archaeologia Polona, vol. 55, 77–87.*
- Krabath, S. 2012: Die Entwicklung der Keramik im Freistaat Sachsen vom späten Mittelalter bis zum Beginn der Industrialisierung – ein Überblick, In: R. Smolnik (Hrsg.), Keramik in Mitteldeutschland – Stand der Forschung und Perspektiven. Beiträge zum 41. Internationales Hafnerei-Symposium des Arbeitskreises für Keramikforschung vom*

21. bis 27. September 2008 in Dresden. Veröffentlichungen des Landesamtes für Archäologie 57. Dresden, 35–171.
- Krondorfer, G. – Schmid, Ch.* 2018: Puppen und Pferde. Keramische Figuren des späten Mittelalters aus Oberösterreich, *Sonius. Archäologische Botschaften aus Oberösterreich*, Ausgabe 22, 9–11.
- Kunešová, J. – Příbyl, P. (eds.)* 2016: Když císař umírá. Praha.
- Kühne, H. – Bünz, E. – Müller, T. T. (Hrsg.)* 2013: Alltag und Frömmigkeit am Vorabend der Reformation in Mitteldeutschland: Katalog zur Ausstellung "Umsonst ist der Tod". Petersberg.
- Kypta, J.* 1997: Problematika interpretace drobných keramických koníčků s jezdcem ve 13. století, *Časopis společnosti přátel starožitností* 105-4/97, 207–210.
- Lissek, P.* 2006: Středověká hračka ze Starého Města, *Děčínské vlastivědné zprávy*, roč. XV, 1/2005, 67–69.
- Liška, A.* 1948: Středověká hliněná plastika ve sbírkách musea hlavního města Prahy, *Památky archeologické* 43, 69–72.
- Mašková, P.* 2014: Archeologie a hračky, In: D. Dvořáčková-Malá – J. Zelenka a kol., *Přemyslovský dvůr. Život knížat, rytířů a králů ve středověku*. Praha, 249–252.
- Měchurová, Z.* 1994: Nálezy drobné středověké plastiky na území českého Slezska, *Archeologické rozhledy* 46, 618–626.
- Měchurová, Z.* 2009: Drobná středověká plastika koníčka na Moravě. Úvahy a postřehy, *Archaeologia historica* 34, 173–187.
- Měchurová, Z.* 2010: Středověký svět dětí a her v archeologických prameňech, *Archaeologia historica* 35, 95–107.
- Měchurová, Z.* 2012: Při strážnické bráně, stojí koně vrané... Středověký keramický koníček na Slovácku a ve Slezsku, In: J. Doležel – M. Wihoda (ed.), *Mezi raným a vrcholným středověkem. Pavlu Kouřilovi k šedesátým narozeninám přátelé, kolegové a žáci*. Brno, 333–350.
- Měchurová, Z.* 2016a: Chvála středověké každodennosti. Pohled do archeologických sbírek objektivem Silvie Doleželové. Brno.

- Měchurová, Z. 2016b:* Drobná středověká plastika na Moravě. Příspěvek k tématu archeologie a hračky, *Mediaevalia Historica Bohemica* 19/2, 51–74.
- Měchurová, Z. – Netopilová, A. 2013:* Umění z hlíny. Středověké kamnové kachle a keramická plastika v rukou restaurátorů. Brno.
- Mudra, A. 2008:* Poznámky ke kopírování mariánských soch ve středověku a raném novověku, In: V. Novotný (ed.), *Všechno je milost. Sborník k poctě 80. narozenin Ludvíka Armbrustera. Opera Facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Theologica et philosophica* 11. Praha, 513–529.
- Mudra, A. 2016:* Umělecká řemesla v náboženské kultuře severozápadních Čech v době lucemburské, In: M. Ottová – L. Turčan (eds.), *Severozápadní Čechy za vlády Lucemburků: výstava k 700. výročí narození Karla IV.* Litoměřice, 119–134.
- Neu-Kock, R. 1992:* Pfeifentonfiguren – eine volkstümliche Kunstgattung aus dem Spätmittelalter. Düsseldorf.
- Neu-Kock, R. 1993:* Eine „Bilderbäcker“ – Werkstatt des Spätmittelalters an der Goldgasse in Köln, *Zeitschrift für Archeologie des Mittelalters* 21, 3–70.
- Nodl, M. (ed.) 2007:* Zbožnost středověku. *Colloquia Mediaevalia Pragensia* 6. Praha.
- Nodl, M. 2018:* Na hradech a v podhradí. Vnímání dětství ve středověku a jeho proměny, In: M. Musílek (ed.), *Sedm věží. Karel IV. pohled akademiků (1316–2016).* Katalog výstavy. Praha, 107–118.
- Orna, J. 2006:* Drobná středověká figurální keramická plastika z Plzně, *Časopis společnosti přátel starožitností* 114/3–4/2006, 206–208.
- Ostkamp, S. 2011:* Christus per dozijn, *Vind Magazine* 1/2011, 68–75.
- Ostkamp, S. 2013:* Aus Utrechter Erde? Utrecht und die Produktion von Pfeifentondevotionalien, In: D. Preising – M. Rief (Hrsg.), *Mittelalterliche Bildwerke aus Utrecht. 1430–1530.* Stuttgart, 108–127.
- Ostkamp, S. – Helbergen, A. van 2014:* De inventaris van een heyligenbacker uit een beerput aan de Utrechtse Putsteeg (1400–1450), *Assembled*

Articles 5. Zwolle, 49–67.

- Ostrowski, K. 2015:* Nach der Mess' die Maß. Zu Devotionalien und religiösen Objekten als Zeichen von Frömmigkeit und Religiosität im Wirtshaus des Mittelalters und der Frühen Neuzeit, In: D. Wehner – A. Wesse (Hrsg.), Rasthäuser – Gasthäuser – Geschäftshäuser: Zur historischen Archäologie von Wirtshäusern. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, Band 271. Bonn, 99–119, 195–220.
- Pavlík, Č. 2010:* Keramická plastika Panny Marie s Ježíškem z hradu Rožnova, Časopis přátel starožitností 118/2/2010, 109–113.
- Reis, A. 2011:* Ein Kölner Fundkomplex von Pfeifentonfigürchen in Bonn. Religiöse Bilderwelt des Spätmittelalters im Kleinform, Bonner Jahrbücher 209.2009, 239–254.
- Richter, M. 1979:* Středověká keramika ze Sezimova Ústí. Katalog výstavy v Alšově jihočeské galerii. Hluboká nad Vltavou.
- Richterová, J. 1997:* Pražané na přelomu středověku a novověku. Život a kultura pražských měšťanů ve 2. polovině 15. a v 16. století. Praha.
- Romanowicz, P. 2013 (ed.):* Child and Childhood in the Light of Archaeology. Wrocław.
- Romanowicz, P. 2016:* Zabawa w średniowiecznym mieście. Studium archeologiczne z miast południowego Bałtyku. Szczecin.
- Royt, J. 2006:* Slovník biblické ikonografie. Praha.
- Rytiř, L. 2010:* Drobná keramická plastika ve sbírkách Milevského muzea, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 23, 291–296.
- Sedláčková, H. 2003:* „Goldscheisser“ z Nymburka, Archaeologia historica 28, 547–552.
- Seewaldt, P. 2003:* „Bilderbäcker“ und ihre Waren. Kleinplastische Tonbildwerke aus Mittelalter und Neuzeit im Rheinischen Landesmuseum Trier, Funde und Ausgrabungen im Bezirk Trier 35, 86–93.
- Slivka, M. 1991:* Mittelalterliche figurale Keramik in der Slowakei, Slovenská archeológia 39, 331–364.
- Smits, L. 2020:* Small Pipe-Clay Devotional Figures: Touch, Play and Animation, Das Mittelalter 25 (2), 397–423.

- Svoboda, K.* 2009: Truhlářská ulice čp. 1518/I, Pražský sborník historický 37, 461–463.
- Sýkora, M.* 2018: Bezhlavá Madona z Rýzmburka, Tajemství české minulosti 74, 25.
- Šmolíková, M. a kol.* 2017: 10+1 výprava do hlubin pražské minulosti. Praha.
- Thiers, O.* 1994: Bedevaart en kerkeraad: de Amersfoortse vrouwevaart van 1444 tot 1720. Hilversum.
- Tomášek, M.* 2012: Kolébka a meč – obraz dětského světa ve středověké Čáslavi, Documenta Pragensia XXXI, 89–104.
- Vařeka, P. – Bureš, M.* 1997: Hmotná kultura sídlištního komplexu u sv. Petra na Poříčí ve vrcholném a pozdním středověku – výzkum v letech 1988–1990 (Nálezy z kosti, kamene, bronzu, skla a keramické plastiky), Archaeologica Pragensia 13, 145–156.
- Velímský, T.* 1992: Drobná keramická plastika ze zaniklého středověkého města v Děčíně, Sborník Společnosti přátel starožitností 3, 97–103.
- Vyšohlíd, M.* 2011: Náměstí Republiky (Republic Square) in Prague, Wratislavia Antiqua 13, 205–217.
- Vyšohlíd, M.* 2023: Keramičtí koníci z Petrské čtvrti, Tajemství české historie 97, 25–27.
- Weinlich, E.* 1993: Tönerne Ritterfigürchen zu Pferde – eine mittelalterliche Spielzeuggattung, Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg 133, 65–76.
- Žegklitz, J.* 2019: Kachle z dílny hrnčíře Adama Špačka (1531–1572) na Novém Městě pražském. Praha.